

עם הכרך: לכבודו של פרופ' אלימלך וסטרייך

כרך לד של דיני ישראל מוקדש לכבודו של חברנו, פרופ' אלימלך וסטרייך – חבר סגל הפקולטה למשפטים בתל אביב ומן הבולטים בקהיליית חוקרי המשפט העברי – עם פרישתו לגמלאות.

אלימלך נולד ברמלה ב־1950 להורים ניצולי שואה, והשואה נוכחת במלוא עוצמתה בהווייתו הקיומית ומשפיעה גם על תפיסת עולמו המחקרית. בגיל צעיר החל לחבוש את ספסלי בית המדרש הליטאי בישיבת היישוב החדש בתל אביב, ולאחר מכן למד בישיבת ההסדר כרם ביבנה, בה גם הוסמך לרבנות. במסגרת לימודיו בישיבה שילב שירות צבאי קרבי ולאחר מכן כיהן במשך שנים רבות כרב צבאי במילואים. הלמדנות הישיבתית ניכרת ומשולבת במחקריו האקדמיים של אלימלך, היוצרים סינתזה בין מתודת הלימוד הישיבתי ובין המחקר המדעי והביקורתי.

אלימלך סיים תואר ראשון במשפטים באוניברסיטת בר אילן, המשיך ללימודי תואר שני מחקרי פקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב, ואת עבודת הדוקטור כתב בהנחייתו של פרופ' מנחם אלון בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית. בשנת 1995 הצטרף לסגל האקדמי הבכיר בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב, בה המשיך ללמד ולחקור עד לפרישתו. גם לאחר הפרישה הוא ממשיך ללמד קורסים בפקולטה, לחקור ולפרסם.

עולמו האינטלקטואלי של אלימלך משקף אהבת לימוד, סקרנות והתחדשות מתמידות. במחקריו הוא מתמודד עם העבר וההווה כפי שהם משתקפים בספרות ההלכתית, מתוך חשיבה ביקורתית ופרספקטיבה רחבת היקף של תחומים רבים ותפיסות עולם שונות. מאפיינים אלה משתקפים היטב בכל מחקריו על תחומיהם המגוונים. בצד ההוראה, המשיך לאורך השנים ללמוד קורסים באוניברסיטה ולהשתלם בתחומי ידע שונים ובדיסציפלינות שונות, ואלו מעשירים ומשכללים את מחקריו ואת דרכי החשיבה שלו.

מחקריו של אלימלך ספוגים בתודעה היסטורית ומתמקדים ביחסים המורכבים שבין הלכה, משפט, חברה והיסטוריה יהודית, והוא מצטרף בכך למסורת מחקרית מרשימה שעוצבה על ידי חוקרים חשובים במדעי היהדות. בין השאר הושפע ממחקריהם ומתורתם של פרופ' יעקב כץ וז'ל ושל מוריו פרופ' מנחם אלון המנוח, ויבדל לחיים פרופ' מרדכי עקיבא פרידמן. אלימלך חוקר את העולם היהודי כולו, מזרח ומערב, חי ונושם ומשוחח איתו דרך המקורות ההיסטוריים של ההלכה והמשפט העברי, והכול מתוך בקשת האמת, ביקורתיות ועיון בפרטים, מתוך דיוק ודקדוק, ללא "עיגול פינות" וללא מורא. באמצעות הלימוד והמחקר של הטקסטים ההלכתיים והמשפטיים מימי הביניים והעת החדשה,

מבקש אלימלך להחיות ולהנכיח את העולם היהודי ההיסטורי. בתחילה התמקד בחקר המסורת האשכנזית, ולאחר מכן הרחיב את גבולות מחקריו ופרסם מאמרים חשובים על יהדות המזרח בכלל וצפון אפריקה בפרט, וקנה לו שם כמומחה בתחום.

מחקריו הראשונים של אלימלך עסקו בהגנת מעמד האישה במסגרת הנישואין כפי שהתפתחה באשכנז החל מחרם דרבנו גרשום בראשית האלף השני. בנושא זה החל לעסוק כבר בעבודת הדוקטור, שעסקה בעילות למתן היתר נישואין לבעל, ובהמשך בשורת מחקרים שעסקו בכפיית גירושין ובעילות להתרת החרם. במחקרים הללו ביקש אלימלך לעמוד על הדרכים השונות שפיתחו חכמי ההלכה כדי להגן על האישה במסגרת הנישואין, והם התגבשו במסגרת ספרו החשוב **תמורות במעמד האישה במשפט העברי: מסע בין מסורות**. מתורת המחקר היא היסטורית, תוך ניתוח מדויק וקריאה צמודה של המקורות ההלכתיים בד בבד עם מודעות עמוקה להקשרים רחבים ולנסיבות החברתיות וההיסטוריות. שאלות בוערות של מעמד האישה נענות במחקריו של אלימלך מתוך השפה של המקורות עצמם, ובלי לכפות על המקורות טרמינולוגיה ותפיסות עולם עכשוויות בצורה אנכרוניסטית. אין ספק שספר זה וסדרת המחקרים שקדמו לו העמידו את אלימלך כאחד החוקרים הבולטים בתחום ההיסטוריה של ההלכה.

מחקריו המאוחרים יותר של אלימלך נפתחים לתחומים חדשים וחדשניים ועוסקים בחשיפתן וניתוחן של מסורות הלכתיות של רבני המזרח (מרוקו, ארץ ישראל, טורקיה ועוד) – בעיקר בענייני משפחה, אך גם בנושאים אחרים – ובהיסטוריה של בתי הדין בקהילות אלו. המחקרים על מסורות רבני המזרח בתקופה העות'מאנית ובתקופת המנדט פורצי דרך וחושפים עושר אינטלקטואלי בקורפוס שכמעט איננו מוכר בעולם המחקר (ובמידה רבה גם בכתביה הרבנית), ושרק בשנים האחרונות הולך וחודר לתודעה המחקרית והציבורית. מחקריו של אלימלך בתחום זה מכילים חומר רב, ועתה הוא שוקד על כינוסם ועיבודם לקראת הוצאתם לאור בספר.

המפגש בין מסורות המזרח והמערב העסיק את אלימלך גם במחקרים המוקדמים לפסיקת ההלכה במדינת ישראל המתחדשת. אלימלך היה מהראשונים שזיהו את המוטיבציה של הרב עובדיה יוסף במאבק לטובת מסורת ספרד מול מסורת אשכנז, כמו גם, וחשוב לא פחות, במאבק הפנימי בתוך קהילות המזרח על הגמוניית השולחן ערוך. מחקרים אחרים הקדיש לדרכם ההלכתית של הרבנים עוזיאל, הרצוג וחיים דוד הלוי.

תחום מחקר אחר שאלימלך מרבה לעסוק בו הוא רפואה, מדע והלכה. מפגשה של ההלכה עם המודרנה מוליד אתגרים מיוחדים – מה יחסה של הפסיקה הרבנית להתפתחויות מדעיות? כיצד מתמודדים הפוסקים עם עמדות רפואיות, לעיתים ביקורתיות, כלפי ההלכה (למשל: בסוגיית ברית המילה, שהפכה לאקטואלית, במיוחד באירופה דהיום). במחקריו אלה אלימלך ממיין ומנתח את מנעד התגובות ההלכתיות לאתגרי המדע, הרפואה והאתיקה המודרניים, ומצביע על גיוון רחב היקף בתגובות למפגשה של ההלכה עם הרפואה והמדע.

מחקריו של אלימלך מרימים תרומה חשובה ומשמעותית לחקר ההלכה והשפעותיה על החברה היהודית לדורותיה ולגיבושה של מתודת המחקר ההיסטורי של ההלכה. אלימלך מקרין מלמדנותו ומגישתו המחקרית על סביבתו, הן באקדמיה הן בקהילות הלומדים שמחוץ לאקדמיה, וביחד עם אשתו שרה – חוקרת בזכות עצמה ופרופ' למתמטיקה – הנחיל את הגישה המחקרית ואהבת הלימוד לילדיו ולנכדיו, אשר פירות כמה מהם מתפרסמים בכרך זה.

אנו מברכים את אלימלך בעוד שנים רבות של פעילות מחקרית שיעשירו ויפרו את השיח המחקרי בתחום ההיסטוריה של ההלכה והמשפט העברי. "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו".

בכרך שישה-עשר מאמרים, שנים-עשר בעברית וארבעה באנגלית. המאמרים מתפרסמים בסדר הכרונולוגי של התקופות שהם עוסקים בהן. ארבעת המאמרים הראשונים עוסקים בתקופת התלמוד, כל אחד במתודת מחקר שונה – משפט השוואתי, תיאוריה של המשפט, פרשנות התלמוד, והלכה ואגדה. ארבעה מאמרים עוסקים בימי הביניים: מאמרו של מרדכי עקיבא פרידמן ובו כתובות מן הגניזה שטרם ראו אור, השלמה לספרו שיצא לפני ארבעה עשורים ועסק בכתובות מן הגניזה לפי מנהג ארץ ישראל. הגי פלאי ואליעזר חדר עוסקים בהלכה ובפילוסופיה של רמב"ם, ומאמרו של חנינה בן מנחם עוסק ב"קבורת חמור" ומשמעויותיה, פרק נוסף ממחקרו על עונשי ביוש במשפט העברי. ארבעת המאמרים האחרונים, בשניים מהם שותפים בניו של אלימלך, עוסקים בחקר ההלכה בעת החדשה ובהתמודדותה עם אתגרי המדע, המשפט והערכים המודרניים. מאמרם המשותף של אלימלך ובנו רועי (שהוא ד"ר ברפואה), העוסק בסוגיית המציצה במילה, חותם את הכרך. מאמרו של לוי קופר המתפרסם בחלק האנגלי זכה בפרס הארגון הישראלי להיסטוריה ומשפט למאמר המצטיין בהיסטוריה של המשפט לשנת 2020.

כמו הכרכים הקודמים, גם הכרך הזה יוצא לאור במשותף על ידי הפקולטה למשפטים של אוניברסיטת תל אביב ובית הספר למשפטים ע"ש קרדונו בישיבה-אוניברסיטה בניו יורק.

אנו מבקשים להודות לגב' נירית פוטרמן מאוניברסיטת תל אביב שסייעה לעבודת המערכת בכל שלבי העריכה וההפקה, לפרופ' ארי מרמלשטיין משיבה-אוניברסיטה על חלקו בעריכת החלק האנגלי של הכרך; לסגני העורכים – מיכאל אילוז, תמר פרחודניק ונתנאל קורמן – שעמדו בראש מערכת הסטודנטים מן הפקולטה למשפטים בתל אביב ולסטודנטים חברי המערכת על עבודת עריכה מעולה ומסורה של המאמרים העבריים, לעורכת הלשון שרה המר, ולמיכל סמו-קובץ מן המרכז לעיצוב גרפי באוניברסיטת תל אביב על העיצוב וההפקה הנאה של הכרך.

עם ירידתו של הגיליון לדפוס הגיעתנו הבשורה העצובה על פטירתו של פרופ' יעקב בלידשטיין מאוניברסיטת בן גוריון. פרופ' בלידשטיין, חתן פרס ישראל ומחשובי החוקרים במחשבת ישראל, תרם רבות לשגשוגו של דיני ישראל, פרסם בכתב העת כמה ממאמריו והיה חבר מערכת פעיל במשך שנים רבות. זכרו המבורך של פרופ' בלידשטיין ז"ל, מחקריו המעמיקים והליכותיו הצנועות, יאירו את דרכנו עוד שנים רבות.

אריה אדרעי, שי עקביא וזנר, סוזן לאסט-סטון

העורכים